

Hugo Röling

Janneke Wubs, *Luisteren naar deskundigen. Opvoedingsadvies aan Nederlandse ouders 1945-1999*. Assen: Van Gorcum, 2004. ISBN 90-232-4028-6, XII + 316 blz., € 26,00.

Het onderwerp van dit proefschrift is geheel gedekt door de ondertitel, terwijl de hoofdtitel misschien beter door een vraagteken gevolgd had kunnen worden. Want om met de deur in huis te vallen: één van de opmerkelijkste veranderingen die in dit boek in beeld gebracht worden, is de positie van de deskundigen: artsen, pedagogen, psychologen en anderen. In de loop van de laatste twintig jaar lijken die zich steeds meer onzichtbaar te hebben gemaakt ten gunste van hen die kennelijk alleen nog als authentieke deskundigen herkend worden door

de ouders van nu: moeders (en soms een beetje ook vaders), in ieder geval de ouders.

Het boek begint met een uitvoerige inventarisering van het gebied: welke organisaties waren actief en hoe veranderden die in de tweede helft van de vorige eeuw, welke soorten publicaties zijn relevant. De auteur heeft uiteindelijk gekozen voor de boeken waarin ouders advies kregen over de opvoeding en heeft op basis van een uitvoerig verantwoorde selectie 109 titels bewerkt en vergeleken.

Het verslag van haar onderzoek bevat vervolgens vier onderwerpen. Deskundigen, kinderen en ouders krijgen een fors hoofdstuk, waarin hun eigen ontwikkeling beschreven wordt. Een apart hoofdstuk over straf hangt er daarna een beetje bij. Maar het opent toch ook interessante perspectieven, gezien het traditionele gewicht dat daar door pedagogen aan gegeven is; de worsteling met dat onderwerp blijkt onverminderd zwaar te zijn.

In de behandeling van die vier onderwerpen blijkt steeds dezelfde waterscheiding duidelijk te vinden: een periodisering met als cesuur 1970 kan telkens herhaald worden. De deskundigen verlegden het accent van verstandig opvoeden naar prettig opvoeden. De karaktervorming van de kinderen maakte plaats voor de relatie waarbinnen die kinderen zich moesten ontwikkelen. De rol van de ouders werd eerst vooral beschreven in het kader van het functioneren van het gezin, dat een bijna mystieke betekenis kreeg, maar de kinderen kwamen daar steeds meer centraal te staan volgens de opvoedingsboeken.

Straf blijkt een onderwerp te zijn geweest waar de deskundigen nooit zijn uitgekomen. Enerzijds is de afschuw van straffen met toenemende klem verbreid, anderzijds kwam er steeds weer een moment waarop het onvermijdelijk was hoe dan ook kinderen te corrigeren. Dat geldt niet alleen voor slaan, waar niemand meer een goed woord voor over heeft gehad, maar ook voor de psychologische strategie van liefdesonthouding. Interessant is de uitweiding die Wubs zich hier permitteert over de min of meer orthodox-christelijke auteurs, die op zeer uiteenlopende wijze afstand namen van het bijbelse gebod de roede niet te sparen. Tot 1970 werd er nog wel een pedagogische functie aan het straffen toegedacht; daarna werd het een 'noodsprong'.

De tweedeling is volgens de auteur voor uiteenlopende gebieden plausibel. Zo was de Nederlandse advieswereld na 1945 nog zeer op de Duitstalige psychologie en pedagogiek gericht. Uitzondering was de flamboyante verschijning van dr. Benjamin Spock, die in 1949 al voor een doorbraak naar de Angelsaksische cultuurkring zorgde. Zijn *Baby- en kleuter verzorging* in 1950 was ook in Nederland een mijlpaal; de uitvoerige aandacht voor deze meest succesvolle publicatie met bijna 50 herdrukken is volledig terecht. Maar afgezien daarvan, liet een heroriëntatie op de vanaf 1970 dominante Amerikaanse en Engelse psychologen nog even op zich wachten.

Achteraf kan men zich verbazen over de Duitse invloed na 1945, waar men zou verwachten dat die door de oorlog met name op het gebied van de opvoeding met kracht over boord zou zijn gezet.; Dat was echter maar zeer beperkt het geval. Dat een hele generatie voorlichters die vóór 1940 opgeleid was de bo-

ventoon bleef voeren, kan die invloed ook wel verklaren. Toen die groep rond 1970 in korte tijd in zijn geheel van het toneel verdween, speelde de Duitse psychologie helemaal geen rol meer en had zelfs de psychoanalyse meestal een omweg via Amerika of Engeland gemaakt voor die in de opvoedingsadviesering opdook.

In deze hoofdstukken legt de auteur met een grote beheersing van haar bronnen de veranderingen aan de lezer voor, waarbij onvermijdelijk het effect optreedt dat soms mooie bronnen in actueel sociaal-wetenschappelijk jargon worden vertaald en op andere momenten te weinig afstand wordt genomen van het tijdgebonden taalgebruik in de opvoedingsadviesboeken. Maar in het algemeen slaagt Wubs erin de gedachtegang van haar auteurs levendig en zeer informatief neer te zetten.

De omslag van 1970 is voor de auteur een feit; toch kan dit ter discussie worden gesteld. Heeft de concentratie op een betrekkelijk korte periode (tweede helft twintigste eeuw) niet gemaakt dat het beeld een ontwikkeling van... tot... laat zien, waar deze ontwikkeling in een ruimer perspectief veeleer deel is van een golfbeweging? De suggestie van een golfbeweging is trouwens op veel plaatsen in het boek te vinden. Het duidelijkste voorbeeld lijkt mij het vraagstuk van de discipline: gehoorzaamheid als doel op zich stond al niet meer hoog aangeschreven maar werd in de decennia na 1945 een mikpunt van schamper commentaar.

De korte mode van de antiautoritaire opvoeding rond 1970 heeft weinig sporen in de serieuze opvoedingsadviesliteratuur nagelaten en wordt dan ook slechts zijdelings besproken. Wel is duidelijk dat het een soort keerpunt is geweest: de roep om regels, om een herstel van gezagsverhoudingen, is een constant thema na 1980 dat weer twintig jaar later als een splinternieuw geneesmiddel voor allerlei maatschappelijk onheil verwelkomd is. De opvoedingsadviezen voor jongere kinderen over het thema discipline blijven terughoudender, maar dat de wat oudere kinderen met normen en waarden moeten leven is zeker de tendens. Spock kreeg zelfs de schuld van het vrijgevochten optreden van jongeren, een beschuldiging waar hij zich krachtig tegen verzette. De passages waarin Wubs uiteenzet hoe die discussie tot subtiele wijzigingen in de verschillende edities van zijn bestseller leidde, behoren tot de meest geslaagde in dit boek.

Een complicerende factor in de interpretatie van de adviezen is de stijgende levensstandaard vanaf 1945. Er was natuurlijk woningnood, zoals dat toen heette, maar de vreselijke gevolgen die de opvoedingsvoorlichters toeschreven aan te weinig woonruimte is toch vreemd wanneer men bedenkt dat het aantal vierkante meters per gezin gestaag toenam. De deskundigen namen kennelijk als norm de ruime hoogburgerlijke woningen, die slechts een kleine minderheid van de bevolking zich had kunnen permitteren. Zij realiseerden zich niet dat de omstandigheden snel, na 1970 zelfs spectaculair verbeterden, of zagen meteen pedagogische bezwaren tegen de toename van luxe en comfort. Het wantrouwen tegen moderne consumptiegoederen is een opvallende constante in dit boek. Wubs bespreekt het verder niet, maar de oriëntatie op een geïdea-

Boekbesprekingen

liseerd gezin uit een eerdere periode blijkt opvoedingsadviseurs van alle tijden parten te spelen.

Gecompliceerde ontwikkelingen terugbrengen tot heldere periodisering en eenvoudige karakteristieken wordt dikwijls beschouwd als de taak van de historische opvoedkunde. Daar heb ik wel eens twijfels bij. Zo benoemt Wubs de ontwikkeling van het ouderschap in de adviezen als: het gezin centraal, na 1970 de kinderen centraal. Afgezien van de allergie die ik tegen de uitdrukking centraal stellen heb gekregen, valt op de eerste karakteristiek weinig af te dingen. Maar na 1970 kinderen centraal? Als je leest hoe het ene na het andere boek de ouders aanraadt zichzelf niet weg te cijferen voor de kinderen, denk ik toch dat het ingewikkelder ligt. Dat neemt niet weg dat Janneke Wubs van haar proefschrift een standaardwerk heeft weten te maken waar pedagogen nog jaren plezier van zullen hebben.